

a w 50 rocznicę jego śmierci w zamku dzikowskim odsłonięto pamiątkową tablicę. W części tej autor zamieścił również wiele fragmentów listów i dokumentów dotyczących omawianej postaci.

Część trzecią publikacji stanowią aneksy. Są to trzy prace samego Michała Marcza: *Biblioteka Tarnowskich w Dzikowie*; *Zbiory Archiwalne hr. Tarnowskich w Dzikowie* oraz *Memoriał w sprawie potrzeb dla zbiorów w zamku dzikowskim oraz sprawozdanie z obecnego ich stanu i prac w tychże zbiorach za czas od września 1939 do października 1945*, pismo Ireny Dekutowskiej – szefa referatu Kultury i Sztuki w Tarnobrzegu w sprawie zabezpieczenia zbiorów biblioteki i zamku w Dzikowie po roku 1945; petycja wdowy po Michale Marcza, Marii Marczakowej do powiatowej Rady Narodowej w Tarnobrzegu z prośbą o przyznanie dożywotniego zasiłku. Prace te stanowią uzupełnienie biografii dr. Marcza. Nie wiadomo jednak, jakie powody kierowały autorem przy doborze tychże materiałów do aneksów.

W części czwartej autor zamieścił obszerną bibliografię, w której zastosował podział na archiwa, relacje i opracowania. Wadą tego spisu są nieokładne opisy bibliograficzne, zwłaszcza w odniesieniu do artykułów. Autor często nie podaje stron, na których są one zamieszczone.

Całość publikacji uzupełniają fotografie dr. Marcza, jego rodziny oraz dokumentów z nim związanych.

Renata Malesa

Henryk Baranowski: Bibliografia miasta Torunia. T. 2. 1972–1993 wraz z uzupełnieniami. Toruń 1996, 335 s.

Toruń należy do tej nielicznej grupy miast polskich, które posiadają swoją bibliografię. Zawdzięcza to Henrykowi Baranowskiemu, byłemu pracownikowi Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, niestrudżonemu autorowi wielu cennych prac bibliograficznych o charakterze lokalnym i regionalnym. Wydana przez niego w 1972 r. *Bibliografia miasta Torunia* doprowadzona do roku 1971, spotkała się z życzliwym przyjęciem ze strony środowiska naukowego i została wysoko oceniona.¹ Duże zainteresowanie bibliografią spowodowało potrzebę jej dalszego kontynuowania. Zestawienia piśmiennictwa dotyczące Torunia za okres 1972–1989 ogłosił Baranowski w czterech częściach w „Roczniku Toruńskim”.² Korzystanie z nich było niewygodne z racji rozproszenia materiałów, stąd też zrodziła się myśl skomasowania zestawień i opublikowania w formie książkowej w postaci drugiego tomu *Bibliografii miasta Torunia*. Ze wstępu dowiadujemy się, że oprócz samej komasacji bibliografię uzupełniono pozycjami z okresu sprzed 1972 roku, a przede wszystkim z lat 1990–1993.

Zasady opracowania metodycznego *Bibliografii miasta Torunia 1972–1993*, w stosunku do tomu pierwszego, pozostały w zasadzie bez zmian. Odnosi się to do zasad doboru materiału i selekcji, układu i indeksu. Również warsztat bibliograficzny stanowi w przeważającej części kontynuację wcześniej wykorzystanych wydawnictw i źródeł bibliograficznych. Wśród najważniejszych autor wymienia: bieżącą bibliografię narodową (*Przewodnik bibliograficzny, Bibliografia zawartości czasopism*), bieżącą bibliografię historii polskiej i bibliografię historii Pomorza Wschodniego i Zachodniego. Ponadto przejrzano toruńską prasę codzienną, katalog regionalny Wojewódzkiej

¹ H. Baranowski, *Bibliografia miasta Torunia*, Warszawa 1972, 214 s. Rec.: Heise A., „Ostdeutscher Literatur-Anzeiger” Jg. 19: 1973 H. 3 s. 104–105; Kasprzyk J., „Rocznik Kujaw i Pomorza”, t. 8: 1973/1974, s. 230–231; [Labuda Gerard] G. L., „Studia Źródłoznawcze”, t. 20: 1976, s. 265–266; Maisel W., „Zapiski Historyczne”, t. 39: 1974 z. 1 s. 123–125.

² H. Baranowski, *Bibliografia miasta Torunia: materiały z lat 1972–1974 oraz uzupełnienia z poprzednich lat*, „Rocznik Toruński” 1975, t. X, s. 333–361; *illum*, z lat 1975–1978, *ibidem*, 1979, t. XIV, s. 43–86; *illum*, z lat 1979–1983, *ibidem*, 1986, t. XVII, s. 281–357; *illum*, z lat 1984–1989, *ibidem*, 1991, t. XX, s. 296–390.

Biblioteki Publicznej i Książnicy Miejskiej im. M. Kopernika w Toruniu oraz *Polski słownik biograficzny*. Uzupełnienia do okresu wcześniejszego (przed r. 1971) pochodzą między innymi z następujących bibliografii: C. Sommervoele (et al.): *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus* (T. 11, Bruxelles 1932), K. Zawadzki: *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące* (T. 1–2, Wrocław 1977–1984), z ponownego przejrzenia *Bibliografii polskiej* Estreicherów oraz katalogu Herzog-August Bibliothek w Wolfenbüttel.

W sumie w *Bibliografii miasta Torunia 1972–1993* odnotowanych zostało 3669 pozycji. Dla porównania, w tomie pierwszym jest ich 4535. Zestawienie to dowodzi wzrostu zainteresowania problematyką toruńską i rozwoju piśmiennictwa w ostatnim dwudziestolecu.

W związku z tym, że od opublikowania pierwszego tomu bibliografii toruńskiej minęło blisko trzydzieści lat, celowe i pożyteczne będzie w tym miejscu przypomnienie głównych założeń metodycznych pracy, ze zwróceniem uwagi na innowacje wprowadzone w drugim tomie.

Bibliografia miasta Torunia ma zakres ogólny, tj. ujmuje miasto we wszystkich jego aspektach, tj. we wszystkich dziedzinach i przejawach życia. Obejmuje ona nie tylko historię miasta, ale także współczesne jego warunki ekonomiczne, społeczne, kulturalne, naukowe i przyrodnicze. Bibliografia ma charakter przedmiotowy, a więc uwzględnia piśmiennictwo dotyczące miasta bez względu na miejsce ich wydania. Rejestruje piśmiennictwo polskie i obcojęzyczne. Oprócz pozycji samoistnych wydawniczo (wydawnictwa zwarte i ciągłe) obejmuje *Bibliografia* artykuły z czasopism i rozprawy z dzieł zbiorowych. Godnym pochwały jest objęcie rejestracją fragmentów bibliograficznych, których wyszukanie wymagało dodatkowego nakładu pracy i czasu. Zasięgiem swym obejmuje piśmiennictwo naukowe i popularne oraz utwory literackie i muzyczne. Spośród materiałów czasopiśmienniczych uwzględnia tytuły czasopism ogólnopolskich i regionalnych gazet.

Z zadowoleniem przyjąć należy fakt objęcia zestawieniem także dokumentów nieopublikowanych, tj. prac doktorskich i magisterskich oraz prac dokumentacyjno-historycznych, wykonywanych przez Pracownię Konserwacji Zabytków. Decyzja Baranowskiego o umieszczeniu informacji o tych pracach jest jak najbardziej słuszna i celowa. Stanowią one często ważne, a niekiedy jedyne źródło informacji rzeczowej (dysertacje) oraz bibliograficznej, przez co ułatwiają prowadzenie kwerendy archiwalno-bibliotecznej.

Kryteria selekcji materiałów w obu tomach *Bibliografii* są analogiczne. Podobnie jak w tomie pierwszym, w *Bibliografii 1972–1993* pominięte zostały pozycje o nikłej lub żadnej wartości, pochodzące najczęściej z czasopism, głównie z prasy codziennej oraz wiadomości kronikarskie. Pełniej natomiast uwzględnione zostało piśmiennictwo dotyczące Uniwersytetu Mikołaja Kopernika oraz osób z nim związanych, gdyż zapowiadana bibliografia UMK nie ukazała się drukiem.

Opis bibliograficzny. Stan przejściowy w zakresie normalizacji opisu bibliograficznego stawia autorów bibliografii specjalnych przed poważnym problemem – koniecznością zgromadzenia w jednym spisie dwóch różnych typów opisów: wydawnictw zwartych (i ich części) według nowej obowiązującej normy i opisu artykułów z czasopism, opartego na zupełnie odmiennej strukturze. Takim przykładem jest drugi tom *Bibliografii miasta Torunia 1972–1993*. Z jednej strony godne pochwały jest to, że Baranowski dąży do tego, aby jego prace bibliograficzne pozostawały w zgodzie z najnowszymi ustaleniami normalizacji, z drugiej zaś rozwiązanie takie nasuwa pewne wątpliwości natury praktycznej i metodycznej. Brak jednolitości i stosowanie rozmaitych form opisu pozostają nie tylko w jawnej sprzeczności z ogólnymi wymogami metodyki bibliograficznej, ale są odczuwane przez użytkownika. Może lepszym rozwiązaniem byłoby pozostanie przy normie zastosowanej w tomie pierwszym (PN -56/N-01156 „Opis zasadniczy w bibliografii retrospektywnej”). Nie odbiłoby się to ujemnie na sprawności informacyjnej bibliografii, co więcej, utrzymana zostałaby jednolitość metodyczna między obydwojoma tomami.

W *Bibliografii* dzieła zbiorowe opisywane są w całości z wyszczególnieniem ich zawartości. Można by się zastanowić, czy nie byłoby właściwe przyjęcie zasady zamieszczania opisu rozpraw, oczywiście w formie skróconej, w tematycznie odpowiednich działach i poddziałach. Nie umknęłyby one wtedy uwadze użytkownika, który najczęściej w bibliografiach regionalnej i lokalnej poszukuje materiału na określony temat (zagadnienie).

Wartość informacyjną *Bibliografii* podnoszą adnotacje treściowe. Adnotacje wyjaśniające, wprowadzone przy niejasnych tytułach, zamieszczone są zasadniczo po opisach, choć trafiają się także po tytułach prac. Adnotacje zawartościowe informują bardziej szczegółowo o treści publikacji, podając wykaz jej zawartości, ujawniają zagadnienia niewidoczne w tytule. W adnotacjach znajdują się też uwagi o związkach danej publikacji z innymi dokumentami, kolejnych wydaniach, recenzjach oraz informacje o miejscu przechowywania dokumentów nieopublikowanych; w tomie drugim uzupełnione o sygnaturę.

Układ. Układ zrębu głównego *Bibliografii 1972–1993* w porównaniu do tomu pierwszego w zasadzie pozostał ten sam, a tylko w niewielkim stopniu został zmodyfikowany. I tak zamiast działu *Archeologia* wprowadzono dział *Okres przedhistoryczny*, wyodrębniono z *Zagadnień społecznych i narodowych* osobny dział *Wyznania*. Ponadto utworzone zostały nowe poddziały: *Ochrona środowiska*, *Zagadnienia socjologiczne*, *Dojazdy do pracy*, *Historia nauki, oświaty i kultury*, *Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Rakietowych i Artylerii*, *Życie literackie*, *Sztuki plastyczne*. *Rzemiosło artystyczne*. Od objętości działów uzależniony jest wewnętrzny podział materiałów w obrębie poddziałów.

W *Bibliografii 1972–1993* zasadniczej zmianie uległ układ wewnętrzny, czyli szeregowanie pozycji w obrębie działów i poddziałów. Zrezygnowano z szeregowania według chronologii wydawniczej na rzecz alfabetycznego. Zdaniem autora, w bibliografii obejmującej krótki okres (dwudziestoletni) układ ten jest bardziej celowy i wygodniejszy w korzystaniu. W zależności od charakteru i specyfiki materiału w niektórych działach zastosowano szeregowanie przedmiotowe (*Osoby*, *Poszczególne zakłady przemysłowe*, *Stowarzyszenia i organizacje społeczne*, *Czasopiśmiennictwo*). W niektórych działach funkcjonuje podział materiału na źródła i opracowania. Nie wchodząc tu w ocenę prawidłowości jego przydziału, podział taki budzi pewne wątpliwości co do jego celowości i przydatności. Dla użytkownika, poszukującego materiałów do szczegółowych zagadnień, ważniejsze jest skupienie ich w jednym miejscu niż rozbijanie na dwie grupy formalne. Klasyfikacja materiału bibliograficznego w *Bibliografii 1972–1993* jest raczej poprawna i nie budzi większych zastrzeżeń, choć można znaleźć przykłady nieprawidłowego przydziału pozycji (np. poz. 509). Sprawność informacyjną bibliografii podnosi system odsyłaczy bądź to kierujących do numerów pozycji, bądź do całych działów, poddziałów lub pewnych grup pozycji powiązanych tematycznie z określonym działem.

Na końcu *Bibliografii 1972–1993* jest skorowidz alfabetyczny obejmujący nazwiska autorów, redaktorów, wydawców, recenzentów, tytuły dzieł anonimowych i zbiorowych oraz tytuły czasopism i nazw osobowych. Jest on opracowany starannie i wyczerpująco. Bardzo wydatnie podnosi sprawność informacyjną bibliografii i jest dużym ułatwieniem w odnajdywaniu potrzebnych materiałów.

Na zakończenie trzeba wyrazić podziw dla wysiłku prac autora, włożonego w przygotowanie *Bibliografii miasta Torunia*. Nie tylko żmudnej pracy przy wyszukiwaniu, gromadzeniu i sprawdzaniu materiałów pochodzących z różnych źródeł, lecz przede wszystkim twórczego wkładu intelektualnego, wyrażającego się w opracowaniu i zrealizowaniu koncepcji *Bibliografii*. Henryk Baranowski jeszcze raz dowiódł, że jest bibliografem dużego formatu i jak nikt inny dotąd poznał tajniki tworzenia bibliografii lokalnej i regionalnej. Jego dzieła mogą być stawiane za wzór innym tego rodzaju bibliografom.

Alicja Matczuk